
Preparandia greco-catolică de fete din Gherla la început de drum (1915)

Mirela POPA-ANDREI

Cuvinte cheie: Primul război mondial, Transilvania, școala de fete greco-catolică, dioceza de Gherla, școlari, origine socială, distribuție regională.

Keywords: World War I, Transylvania, The Greek-Catholic School for Girls, diocese of Gherla, students, the social origin, regional distribution.

În contextul declanșării războiului între Austro-Ungaria și Serbia și apoi a extinderii lui, Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică de la Budapesta a emis, în data de 14 august 1914, ordinul cu nr. 3930, adresat inspectoratelor regești de pe teritoriul Ungariei, prin care se aduceau precizări cu privire la modul în care urma a fi organizat învățământul în școlile de stat și comunale, în „institutele de pedagogie igienică” din care dascălii erau recrutați pentru serviciul militar. În cazul în care școala era ocupată se recomanda ca prelegerile să se desfășoare într-un alt local (casa comunală sau parohială, locuința învățătorului sau o casă privată), iar dacă învățătorul era înrolat, locul să-i fie ținut de un suplinitor. Acesta putea fi, în cazul în care era vorba de o școală cu mai multe cadre didactice, dascălul care nu era chemat să îndeplinească serviciul militar sau învățătorii eliberați de obligațiile didactice ca urmare a anulării obligativității frecventării școlii de către cei din clasele a IV-a, a V-a, a VI-a (eventual a III-a)¹. În orice astfel de situație, învățătorul suplinitor trebuia confirmat de către inspectorul regesc. În cazul în care nu exista niciun învățător disponibil se recomanda apelul la serviciile preotului din localitate. Se preciza că acolo unde școala nu era ocupată în scopuri militare, respectiv învățătorul nu era înrolat, anul școlar putea începe în mod obișnuit, la data stabilită anterior declanșării conflagrației.

Consistoriile episcopale românești din Transilvania, atât ortodoxe, cât și greco-catolice, în calitatea lor de instituții responsabile cu organizarea și buna desfășurare a învățământului confesional au transmis la nivel local prevederile ordinului menționat prin intermediul circularilor. La nivelul diecezei gherlene prevederile referitoare la organizarea învățământului în vreme de război au fost aduse la cunoștința protopopilor, preoților și dascălilor prin circulara consistorială nr. 7028 din 20 august 1914.² Conform acesteia, protopopii și preoții din dieceză aveau obligația ca în cel mai scurt timp să întocmească rapoarte cu privire la starea școlii (ocupată sau nu în scopuri militare), dacă învățătorul era – sau nu – recrutat pentru serviciul militar. În cazul în care învățătorul era sau urma a fi înrolat trebuiau făcute propuneri concrete pentru suplینirea

-
- 1 Ordinul ministerial prevedea ca prelegerile de la școala repetițională (prin urmare și la școlile economice repetiționale) pe timpul războiului în general aveau să fie suspendate. De asemenea, erau absolviți de la obligația de a frecventa școala și copiii din „despărțămintele celei trei ultime (IV,V,VI) cu scopul, ca se poată lua parte la lucrul câmpului și în urmă permit, că pe acei elevi din cursul al treilea, cari mai desvoltați fiind corporalmente și spiritualmente pot să fie de ajutor la lucrul de câmp, senatele școlare și curătoarele să-i poată absolve de la frecventarea prelegerilor”. Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale (infra: SJAAN), fond *Parohia Greco-Catolică Bucurdea Vînoasă*, dos. 1/1915, f. 39r.
  - 2 „Dispozițiile ce le face Înalțul Ministru în ordinul prezent pentru învățătorii de la școlile de stat și comunele estindem și asupra învățătorilor și școalele noastre astfel, încât ordinul prezent fiecare să-l privească statut de al diecezei pentru timpul războiului, sau până când vom face alte dispoziții”. A se vedea Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (infra: SJCJAN), fond *Episcopia greco-catolică*, doc. 7028/1914, f. 1.

Mirela POPA-ANDREI, C.S. II dr. Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca, e-mail: mirela_and_rei@yahoo.com

acestui. Dacă în parohie exista vreun absolvent de teologie (cleric absolut), un student preparandial sau un învățător pensionat sau „fără aplicație” (a se înțelege fără post), însă apt de serviciu, preotul trebuia să precizeze aceste situații în raportul său, căci se va putea recurge la angajarea lor ca învățători interimari. Era precizat faptul că suplinitorul nu putea pretinde nicio remunerație pentru respectiva activitate.³ Aceeași circulară stipula clar faptul că în cazul în care nu erau identificați alți suplinitori potriviți, preotul din comună era cel dintâi obligat să se ocupe de instrucția școlărilor și să îi învețe „barem în scris, cetit și catehism”,⁴ „suplinind prin studiu defectele sale pe terenul instrucției”⁵.

Rapoartele venite din protopopiate în lunile septembrie-octombrie 1914, dar și mai târziu subliniau dificultățile întâmpinate la nivel local în privința învățământului confesional: insuficiența personalului didactic,⁶ ocuparea edificiilor școlare în scopuri militare; dificultățile materiale ale comunităților românești, lipsite de forța de muncă masculină, suprasolicitate în efortul de război, care s-au aflat de multe ori în imposibilitatea de a susține financiar și logistic în continuare școlile confesionale; slaba frecvență școlară determinată de nevoia imperioasă de brațe de muncă pe câmp sau în gospodărie, care să înlocuiască forța de muncă masculină, recrutată pentru front.

Cu fiecare prilej ivit, Consistoriul a reamintit preoților modul în care aveau să fie supliți învățătorii „duși la miliție”. Astfel, circulara Consistoriului din Gherla nr. 6972 din 30 septembrie 1915 făcea apel din nou la preoțime, „la simțul de datorință”, la „interesul ei pentru creșterea religioasă și cultura poporului nostru”, pentru a se îngriji să fie dotate școlile din toate parohiile cu suplinitori. Iar în cazul în care nu exista în parohie o persoană potrivită pentru a-l suplini pe învățătorul plecat pe front, atunci preoților locali li se cerea „să provadă înșiși cu tot zelul” învățământul din școala confesională încredințată⁷. Drept răspuns la aceste insistente solicitări consistoriale, în episcopia greco-catolică de Gherla, potrivit documentelor de arhivă, în anul 1915, cca 96 de învățători plecați pe front au fost substituiți de preoți⁸.

Cu toate că ordinele autorităților ecleziastice din ambele biserici românești prevedeau că preotul era cel dintâi obligat la suplinirea învățătorului înrolat pentru ca „instrucția să nu stagneze”, analiza rapoartelor privitoare la această chestiune relevă faptul că a existat o anumită rezistență a clerului în asumarea rolului de dascăl. Motivele erau diverse, unora le era teamă să îmbrățișeze activitatea didactică din școlile confesionale pentru că erau bătrâni sau bolnavi⁹, alții pentru că se considerau nepregătiți pentru o responsabilitate atât de dificilă. Au fost și preoți care au mărturisit direct că, întrucât aveau venituri mici, se vedeau nevoiți să „țină gospodărie mare” ca să își completeze nevoile, iar timpul care ar fi trebuit dedicat instrucției școlare le-ar fi răpit din timpul alocat anterior muncii „în economie”.

Drept consecință a noilor realități, în primul rând a insuficienței dascălilor dar și a unui personal calificat capabil să preia suplinirea în școlile confesionale din eparhia Gherlei, treptat a început să se ia în calcul posibilitatea utilizării în posturile vacante a unor persoane de sex feminin, care beneficiau de o oarecare instrucție: fiice de preoți sau învățători, soțiile învățătorilor plecați pe front etc. Conștient de faptul că soluția pentru salvarea școlilor confesionale ar fi putut veni prin numirea femeilor/fetelor românce în posturile rămase fără titulari, dar în aceeași măsură conștient că era nevoie de formarea unui personal instruit în acest

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, doc. 8587/1914, f. 1.

5 *Ibidem*, doc. 8419/1914, f. 1.

6 Această problemă era anterioară debutului mării conflagrații, însă după decretarea mobilizării generale s-a agravat, dat fiind faptul mulți învățători români au fost înrolați. Vezi Mirela Popa-Andrei, în „Elite rurale și învățământ confesional în societatea românească transilvană în anii Marelui Război” în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca* vol. LVII, Series Historica, București, 2018, p. 103-104.

7 SJCJAN, fond *Episcopia greco-catolică*, doc. 1195/1916, f. 10.

8 *Ibidem*, Diverse, dos. 21/1915.

9 *Ibidem*, doc. 7175/1914, f. 1. Protopopul Izei, Ioan Ivașco solicita episcopului eliberarea de la miliție a învățătorului din Rozalia, Emil Epure, pentru că el era bătrân și cu „o sănătate sdruncinată” și nu „ar putea satisface cerințelor ordinațiunii episcopoești din 20 august, cu nr. 7028”. Și cum un suplinitor potrivit nu se găsea în întreg protopopiatul, risca să fie nevoit a închide școala, ceea ce nu ar fi dorit. Și preotul David Parascan din satul Ghiolț, solicita, prin intermediul protopopului Secului, scutirea de obligația de a se ocupa de instrucția școlărilor, pe motiv de boală, în care scop atașase un atestat medical. Răspunsul Consistoriului arăta că avea să-i fie primit atestatul medical și cererea de concediu numai atunci când preotul avea să găsească o soluție acceptabilă pentru „provederea” învățământului. A se vedea și doc. 8018/1914, f.1-2.